

mamıyla farkına varılmamış bir kaygıyı biraz daha net bir biçimde gündeme getirmiş olmasına bağlıyordu. Gösterilen tepkilerin çokluğu, bunun sadece İngilizlere özgü bir kaygı olmadığını gösteriyordu kesinlikle;³³ Snow “*İkinci Bakış*”ta bununla küresel yoksulluk ve nüfus fazlalığı meseleleri arasındaki bağı vurguluyordu. Ama “*iki kültür*” hakkındaki tezi, onu doğuran koşullar değiştikten sonra da ayakta kalmıştır ve temel anlayışın ne ölçüde yıpranmış olduğunu kısaca inceleyebilmek için bile hem akademik disiplinlerin değişen haritasına hem de daha geniş dünyadaki gelişmelere bakmamız gerekir.

Disiplinlerin Değişen Haritası

“*İki kültür*” kavramının kalbinde, akademik disiplinlerle ilgili bir iddia vardır. Diğer meselelerin de bununla yakından bağlantılı olduğu açıktır; eğitim yapısının sorunları, toplumsal tavırlar, hükümet politikaları vs. Ama kavramın ikna ediciliğini sürdürebilmesi için, düşünsel araştırmanın iki türü arasındaki bölünmeye ilişkin aydınlatıcı bir niteleme sunması gerekiyordu. Snow’un kavrayışının, disiplinlerin 1959’daki durumunu bütünüyle doğru temsil ettiğinin söylenemeyeceği şu ana kadar anlaşılmalı olsa gerektir. Snow’un Modernist edebiyatla birlikte anılan bir dizi büyük ölçüde gerici ya da kötümser tavır ile doğa bilimiyle birlikte anılan bir dizi daha iyimser ve “*modernleştirici*” bağlılık arasındaki karşıtlık hakkında gerçekten önemli şeyler söylediği kabul edilse bile ve İngilizlerin toplumsal züppelikleri ve eğitim alanında benimsedikleri tavırlar hakkında yaptığı eleştirilere sempati duyul-

33 Cambridge Üniversitesi Yayınları’nın konferansın ilk hâline ilişkin yazıları derleyerek meydana getirdiği dosya ve özellikle de metni 1964’te “*İkinci Bakış*”la birlikte yayımlaması, konuya dünya çapında gösterilen ilgiyi yeterince belgeler. Snow’un kendisi üzüntüyle “en önemli tartışmaların bazılarının, Macarca, Lehçe ve Japonca gibi İngilizlerin çoğunun bilmediği dillerde yapılmakta olduğunu duymak insanı rahatsız ediyor” diyordu (aşağıda s. 154).

sa bile, yine de kavramın betimleyici değeri konusunda birçok çekinceyi dile getirmek gerekecektir (*eleştirmenler de bunu yapmıştır şüphesiz*). Nitekim, Snow'un konferansından beri durumun nasıl değişmiş olduğunu ele almaya dönmek, onun analizini sorunsuz bir kalkış noktası olarak kabul etmek anlamına gelmez hiç de. Ama temel fikri aradan geçen yıllarla etkisini bir ölçüde yitirmişse, bu yalnızca kaçınılmaz kavram-yorulması süreçleri yüzünden değil, aynı zamanda birçok önemli düşünsel ve toplumsal değişim yüzünden de olmuştur.

Genel olarak, disiplinlerin haritasında son otuz yılda meydana gelen en belirgin değişiklikler, gittikçe daha fazla uzmanlaşan alt-disiplinler oluşması ve disiplinlerarası girişimin çeşitli biçimlerinin artması gibi, görünüşte birbiriyle çelişen, en azından çatışan biçimlere bürünmüştür. Ama bir anlamda bu iki değişiklik de aynı yönde hareket etmektedir: Eskinin görünüşte kendinden emin imparatorlukları yerine, harita, birbirleriyle karmaşık ve bazen şaşırtıcı şekillerde kesişen ittifak ve iletişim ağlarının birbirine bağladığı çok daha fazla sayıda küçük devleti göstermektedir. Bu değişikliklere, iki kültür değil de, aslında iki yüz iki kültür olduğunu ya da temelde sadece bir kültür olduğunu gösteren şeyler olarak bakmak büyük ölçüde bir vurgu meselesidir. Bu iki tepki arasındaki fark kısmen "*bir kültür*" fikrinin farklı özelliklerini vurgulamaktan kaynaklanır. Birinci vurgu, mikro-ortamın düşünsel eş değeri üzerinde, dolayısıyla büyük ölçüde kendine yeterli, her biri kendi söz dağarcığına ve referans noktalarına sahip birçok girişimin, ayrı mesleki grupların yaşam biçimlerine nasıl destek olduğu üzerinde yoğunlaşır. İkinci vurgu ise, daha çok, çeşitli düşünsel faaliyetlerin ortak bir söyleşiye katıldıklarının ya da belli ortak zihinsel işlemler sergilediklerinin söylenebilmesini sağlayan en geniş ortak çerçeveyi arar.

Gelgelelim, bu iki tepki de, her şeye rağmen, "*doğa bilimleri*" olarak anılan faaliyetler tarafından paylaşıldığı hâlde, "*insan bilimleri*" olarak adlandırılanlarda rastlanmayan ayrı bir şeyler olma olasılığını (*bunu düşünce hayatında yapısal bir bölünme oldu-*

ğunu sezdiren bir belirti olarak yorumlamasak bile) göz ardı etmez. Pratikte, “insan bilimleri” ve “doğa bilimleri” gibi terimleri kullanmayı hâlâ işe yarar bulduğumuz açıktır ve çoğu durumda bunlarla ne kastettiğimizi kabaca biliriz. Ama teamüllere dayalı bu kullanımı artık üzerinde anlaşılmalı herhangi bir tanımsal ölçüte dayalı değildir; “bilim”i “bilim olmayan”dan ayırt edecek herhangi bir araştırma yöntemi, konu menzili ya da mesleki veya kültürel ethos saptamaya çalışıp çalışmamamız gerektiği sorusu bile canlı bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Böyle bir ayırımın temelini atmaya yönelik girişimlerin oluşturduğu zengin ve aydınlatıcı bir tarih vardır ortada elbette; bu girişimler, 19. yüzyılın, bilim kategorisini güvenilir, nesnel bilginin tek tedarikçisi olma prestiji ve yüküyle donatmasından sonra pıtrak gibi çoğalmıştır. 19. yüzyıl sonunda Wilhelm Dilthey ya da 20. yüzyıl ortalarında Karl Popper gibi filozoflar, bir bilgi biçiminin, meşru bir biçimde “bilimsel” adını almadan önce sahip olması gereken genel özellikleri madde madde belirten kavramsal yasaların taslağını çıkarmaya çalışmışlardır. Gelgelelim, bu girişimlerin hiçbiri, hele diğer bilim felsefecileri nezdinde, genel bir onay görmüş değildir. Şu söylenir: Teammül icabı “doğa bilimleri” denen faaliyetlerin hepsi deneysel yöntemlere başvurmaz, hepsi bulgularını nicelleştirilebilir bir kalıba dökmez, hepsi yanlışlamayı uğraşı hâline getirmez, hepsi insanlar üzerinde değil de doğa üzerinde çalışmaz; ayrıca genel yasalar, tekrar edilebilir sonuçlar ve birikime dayalı bilgi üretmeye çalışmak yalnızca onların tekelinde değildir.

Bu tür tanımlama sorunlarında her zaman olduğu üzere, bazı faaliyetleri “bilim”, diğerlerini de “bilim değil” diye ayırmayı hangi amaçlarla istediğimize dikkat etmemiz gerekir. Bilimciliğin en şaşaalı zamanları olan 19. yüzyılın ikinci yarısında, bu, başvurdukları yöntemlerle bize “gerçek” bilgiyi sunan araştırmaları sunmayanlardan ayırt etmek anlamına gelebilirdi. Birçok bilim insanını kendi pratiklerinde üstü kapalı olarak bu varsayımı onaylamaya devam ediyor ve ara sıra kendini bilimin sözcülüğüne adanmış biri çıkıp bunu en küstahça emperyalist biçimiyle dile getiriyor.

Ama bu tür kendinden emin, at gözlüğü takmış pozitivism bir zamanlar sahip olduğu kültürel otoritenin keyfini artık çıkartamayabilir; farklı düşünsel araştırma biçimlerinin bize çok çeşitli bilgi ve anlayış türleri sundukları ve bunların hiçbirinin tüm diğerlerinin uymaya çalışması gereken *asli* modeli oluşturmadığı artık geniş kesimlerce kabul ediliyor.

Araştırmacı bilim insanlarının fiili pratikleri, filozofların onların faaliyetleri hakkında yaptıkları çeşitli yeniden betimlemelerden çok az etkilendiği gibi, "*bilim insanları*"nın kimliğine ilişkin popüler anlayış da bu gelişmelerden pek fazla etkilenmiş değildir. Gündelik kullanımda bu terime, tereddütsüz olarak matematikçiler, fizikçiler, kimyacılar, biyologlar ve tıp, bilgisayar ve mühendislik alanında araştırmalar yapanlar için başvuruluyor. Üniversitelerde bile, tanım sorunları sadece kıyıda köşede, o da tamamen örgütsel ve istatistiksel nedenlerle ortaya çıkıyor; deneysel psikologlar belli bir bilimsel burs kuruluşundan destek almaya uygun mu değil mi, demografların çalışmaları coğrafya bölümüne mi yoksa istatistik bölümüne mi dâhil edilmeli gibi.

Yine de, son yirmi otuz yılda "*bilim*" kategorisinin genel kullanım tarzı makul ölçüde istikrarlı kalmış olsa bile, hem bilimlerin kendilerinde hem de belki daha önemlisi, Snow'un "*iki kültür*" iddiasıyla bağlantılı bilim anlayışında değişiklikler oldu. Birçok alandaki araştırmalar üzerinde yarattığı etki açısından, moleküler biyolojinin gelişmesi, 1950'lerden beri bilimde meydana gelen en önemli değişim oldu muhtemelen; bu gelişme biyokimya ile tıbbi araştırma arasındaki bütün araştırma alanlarını yeniden tanımladı ve biyoteknoloji ve genetik mühendisliği alanında bir sürü can sıkıcı etik ve pratik meseleyi gündeme getirdi. Ama bilimsel düşünmenin doğasının daha genel imajı açısından, en fazla dikkati muhtemelen teorik fizik, astronomi ve kozmoloji alanlarındaki çalışmalar çekti. Fizik uzun süredir "*katı bilimler*"in en katısı olarak, bilimin daha zayıf ya da değersiz biçimlerinin (*bunların durumu çoğunlukla "fizik kıskançlığı" şeklinde teşhis ediliyordu*) ölçülmesinde kullanılan bir tür altın standart olarak görül-